

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาสังคมที่สำคัญและร้ายแรงปัญหาหนึ่ง นั่นก็คือปัญหา ยาเสพติด ซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมานาน และนับวันจะยิ่งเป็นปัญหาที่น่าวิตก ทวีความรุนแรง และแพร่กระจายกว้างขวางออกไปอย่างรวดเร็วในบุคคลหลายกลุ่ม นับตั้งแต่กลุ่มผู้ใช้แรงงาน ประชาชนทั่วไป บุคคลวัยฉกรรจ์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแพร่ระบาดที่เข้าไปในกลุ่มเยาวชนในอัตราที่สูงขึ้นในแต่ละปี โดยได้มีรายงานว่า ในขณะนี้ผู้ใช้ยาเสพติดซึ่งอยู่ในวัยทำงานและวัยรุ่นประมาณ 3,000,000 คน และในจำนวนดังกล่าวนี้เป็นผู้เสพประมาณ 2,700,000 คน และเป็นผู้ติดยาจำนวน 300,000 คน (ศูนย์ปฏิบัติการแก้ไขปัญหายาเสพติด กระทรวงสาธารณสุข, 2544 : 9)

จากรายงานการตรวจสุขภาพนักเรียนทั่วประเทศของกระทรวงศึกษาธิการในปี 2541 พบนักเรียนที่เสพยาบ้าเป็นประจำ 6,214 คน ซึ่งนักเรียนใช้มากเป็นอันดับสองรองจากการสูบบุหรี่ ซึ่งมีจำนวน 15,725 คน โดยมีการดื่มสุรามากเป็นอันดับสาม จำนวน 5,359 คน แม้ว่าตัวเลขจากรายงานดังกล่าว อาจจะน้อยกว่าความเป็นจริงมาก แต่ก็ชี้ให้เห็นถึงความเป็นจริงว่าจำนวนนักเรียนที่เสพยาบ้าเป็นประจำ มีมากกว่านักเรียนที่ดื่มสุรา (กองประสานการปฏิบัติการบำบัดรักษาผู้ติดยาและสารเสพติด กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2543 : 4)

นอกจากนี้ จากข้อมูลการสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ปปส.) ร่วมกับสำนักงานวิจัยเอแบค เคเอสซีอินเตอร์เนตโพลล์ (เอแบคโพลล์) ที่ทำการสำรวจข้อมูลการระบาดของยาเสพติดในกลุ่มนักเรียน นักศึกษาทั่วประเทศ ในช่วงปี พ.ศ. 2542 พบว่า นักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จนถึงระดับปริญญาตรี มีส่วนเกี่ยวข้องกับยาเสพติดในฐานะผู้เสพ ผู้ติดยา และผู้ค้า สูงถึง 663,290 คน หรือคิดเป็นอัตราร้อยละ 12.36 โดยมียาเสพติดที่ระบาดรุนแรง ได้แก่ ยาบ้า (Amphetamine) สารระเหย และกัญชา โดยกลุ่มนักเรียนที่มีอัตราการระบาดสูงสุด ได้แก่ นักเรียนระดับ ปวช. มัธยมปลาย และปวส. (กองประสานการปฏิบัติการบำบัดรักษาผู้ติดยาและสารเสพติด กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2544 : 4)

จากข้อมูลดังกล่าวพอจะชี้ให้เห็นถึงการระบาดของยาเสพติดในสถานศึกษา ศูนย์บำบัดรักษา ยาเสพติดสงขลา เป็นหน่วยงานหนึ่งของกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข มีภารกิจหลักในด้านการพัฒนาวิชาการด้านยาเสพติดและการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ได้เล็งเห็นถึงปัญหาดังกล่าว จึงได้ประสานความร่วมมือกับโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลา เพื่อให้การช่วยเหลือนักเรียนที่ใช้ยาเสพติดและกำลังศึกษาอยู่ได้มีโอกาสได้รับการบำบัดรักษาฟื้นฟูสมรรถภาพโดยไม่กระทบ

ต่อการเรียน นั่นคือไม่ต้องหยุดพักการเรียนมาเพื่อมาทำการรักษา โดยมีเป้าหมายเพื่อให้นักเรียนเหล่านั้น ดำรงชีวิตอย่างปกติสุขโดยปลอดจากยาเสพติด

ดังนั้น จึงได้ทำโครงการการบำบัดรักษาผู้เสพสารเสพติดรูปแบบจิตสังคมบำบัดในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดสงขลาขึ้น โดยการนำเอารูปแบบการบำบัดรักษาผู้ติดยาและสารเสพติดรูปแบบจิตสังคมบำบัด (Matrix Program) มาทำการบำบัดรักษาเยาวชนที่เสพยาและติดยาเสพติดในโรงเรียนแทนการบำบัดรักษาในสถานบำบัด โดยมีวัตถุประสงค์

1. เพื่อให้การบำบัดรักษาและฟื้นฟูเยาวชนผู้เสพสารเสพติดในโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยใช้รูปแบบจิตสังคมบำบัด
2. เพื่อพัฒนาเยาวชนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม
3. เพื่อให้เยาวชนเกิดความตระหนักรู้ และละเลิกการใช้สารเสพติด
4. เพื่อให้เยาวชนมีทักษะในการฟื้นฟูสมรรถภาพ และดูแลตัวเองให้ปลอดจากสารเสพติด

โครงการการบำบัดรักษาผู้เสพสารเสพติดรูปแบบจิตสังคมบำบัดในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดสงขลา เป็นโครงใหม่ของศูนย์ฯ ซึ่งโดยหลักการและวัตถุประสงค์แล้วนับเป็นโครงการที่ดีและมีประโยชน์ และจะมีประโยชน์มากยิ่งขึ้นหากดำเนินการได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยทั้งทางด้านองค์ความรู้ ความพร้อม การเตรียมการ การวางแผนและกระบวนการดำเนินการที่ชัดเจนและรัดกุม คณะผู้ประเมินเป็นผู้ปฏิบัติงานในสังกัดกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข ปฏิบัติราชการในกลุ่มบริการเฉพาะทาง ซึ่งรับผิดชอบโดยตรงทางด้านการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วย รวมทั้งรับผิดชอบเป็นคณะทำงานและผู้บำบัดประจำของผู้ป่วยจิตสังคมบำบัด (Matrix Program) ที่มาทำการรักษาในศูนย์ฯ จึงมีความสนใจที่ศึกษารวมทั้งได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาให้ทำการศึกษาผลการดำเนินงานโครงการการบำบัดรักษาผู้เสพสารเสพติดรูปแบบจิตสังคมบำบัดในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดสงขลา ในครั้งนี้ เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาที่ได้เสนอต่อผู้บังคับบัญชา และเผยแพร่ผลการดำเนินงานไปยังหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเพื่อนำผลที่ได้มาใช้เป็นแนวทางในการวางแผน ปรับปรุงและพัฒนารูปแบบการบำบัดรักษา Matrix Program ของศูนย์ฯ และใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการการบำบัดรักษาผู้เสพสารเสพติดรูปแบบจิตสังคมบำบัด (Matrix Program) ในโรงเรียนในการดำเนินงานครั้งต่อไปให้สามารถบรรลุผลตามเป้าหมายหรือใกล้เคียงเป้าหมายมากที่สุด

วัตถุประสงค์การประเมิน

1. เพื่อศึกษาปัจจัยการดำเนินงานโครงการในด้านการจัดเตรียมความพร้อมในการปฏิบัติงานตามโครงการ คุณสมบัติของผู้บำบัด การกำหนดบุคลากรและบทบาทหน้าที่ของบุคลากรในการดำเนินงาน คุณสมบัติของผู้เข้าร่วมโครงการ (ผู้ป่วยและครอบครัว) ความเหมาะสมของสถานที่ดำเนินการ จัดเตรียมความพร้อมและความเหมาะสมของเอกสาร สื่ออุปกรณ์ ความเหมาะสมของห้องทำกิจกรรม ห้องน้ำสำหรับเก็บปัสสาวะ รวมทั้งเนื้อหากิจกรรมที่นำมาใช้ ระยะเวลาในการดำเนินโครงการ และการ

บริหารจัดการโครงการก่อนดำเนินงานโครงการ เช่น การวางแผนก่อนการดำเนินงาน การกำหนดข้อกำหนดในการจำหน่ายออกจากโครงการ การจบโปรแกรมการป้องกันการไม่เข้าร่วมกลุ่มกิจกรรม

2. เพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงานในด้านการดำเนินกิจกรรมตามหลักสูตรการบำบัดรักษา การตรวจปัสสาวะ ความสามารถและความพร้อมในการดำเนินกิจกรรมของผู้บำบัด การมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมโครงการ รวมทั้งการแก้ไขปัญหาอุปสรรคในระหว่างการทำงาน

3. เพื่อศึกษาผลของการดำเนินงานตามโครงการทั้งในด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผลในระยะสั้น เช่น ความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการต่อคุณภาพและรูปแบบบริการที่ได้รับ ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานโครงการของผู้บำบัด การอยู่ร่วมโครงการของผู้เข้าร่วมโครงการ ความรู้เกี่ยวกับทักษะการเลิกยา การป้องกันการกลับไปเสพซ้ำ และครอบครัวศึกษาของผู้เข้าร่วมโครงการ รวมทั้งการนำความรู้ดังกล่าวไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้เพื่อนำผลการประเมินที่ได้มาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงโครงการ และประกอบการตัดสินใจในการขยายผลหรือล้มเลิกโครงการ

ขอบเขตการประเมิน

1. การประเมินผลโครงการการบำบัดรักษาผู้เสพสารเสพติดรูปแบบจิตสังคมบำบัดในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดสงขลา ครั้งนี้กำหนดขอบเขตเฉพาะการบำบัดรักษาในรูปแบบจิตสังคมบำบัด (Matrix Program) ในโรงเรียนกรณีศึกษาเท่านั้น

2. สำหรับในการประเมินครั้งนี้ ผู้ประเมินไม่ขอประเมินผลการดำเนินงานของเยาวชนที่ถูกคัดเลือกให้เข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมในกลุ่มที่ 3 ซึ่งคณะผู้บำบัดจัดเป็นกลุ่มเยาวชนกลุ่มเสี่ยง เนื่องจากผู้ประเมินเห็นว่า เป็นกลุ่มกิจกรรมที่ไม่สมควรทำการประเมิน เพราะเป็นกลุ่มที่ไม่มีทิศทางที่ชัดเจน นั่นคือ ไม่มีการระบุแผนการดำเนินงานกิจกรรมที่ชัดเจนว่าจะดำเนินการในเรื่องใดบ้าง ไม่มีแผนการทำงานในแต่ละครั้งแต่ละวัน รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมในแต่ละวันโดยขาดหลักเกณฑ์ ปราศจากทิศทางที่จะมุ่งดำเนินการ จนไม่อาจจะทราบได้ว่าจะประเมินอะไร

3. กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูล หรือแหล่งข้อมูลในการประเมินผลโครงการครั้งนี้ ได้แก่ เยาวชนและผู้ปกครองผู้เข้าร่วมโครงการในช่วงระยะเวลาต่างๆ เช่น ช่วงกลางของการดำเนินโครงการ ช่วงสิ้นสุดการดำเนินโครงการ และช่วงการติดตามประเมินผลหลังเสร็จสิ้นโครงการ ผู้จัดการโครงการ ผู้บำบัด คณะทำงานโครงการ คณะครูอาจารย์ผู้ประสานงานและรับผิดชอบโครงการของโรงเรียน ผู้ประเมินแบบรายงาน แบบสังเกตการณ์ และแบบบันทึกผลต่างๆภายในโครงการ

4. การประเมินผลโครงการการบำบัดรักษาผู้เสพสารเสพติดรูปแบบจิตสังคมบำบัดในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดสงขลา ครั้งนี้กำหนดขอบเขตเนื้อหาการประเมิน 3 ด้าน คือ ด้านปัจจัยการดำเนินงาน กระบวนการดำเนินงาน และผลการดำเนินงานด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผลในระยะสั้น

5. สำหรับการประเมินผลโครงการด้านผลการดำเนินงานนั้น ผู้ประเมินขอศึกษาเฉพาะผลของโครงการต่อกลุ่มเยาวชนและผู้ปกครองที่จบโปรแกรม

6. การประเมินผลโครงการการบำบัดรักษาผู้เสพสารเสพติดรูปแบบจิตสังคมบำบัดในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดสงขลา ครั้งนี้ จะไม่ประเมินรายละเอียดหลักสูตรของการบำบัดรักษาในรูปแบบจิตสังคม

บำบัด (Matrix Program) ว่าเป็นรูปแบบการบำบัดรักษาที่ดีหรือไม่ แต่ขอประเมินในประเด็นที่ว่าผู้ดำเนินโครงการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละประเด็นการเรียนรู้ตามหลักสูตรและการเรียนรู้นั้นบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่ รวมทั้งผลการดำเนินงานภายหลังเสร็จสิ้นโครงการเป็นอย่างไร

นิยามศัพท์เฉพาะ

การบำบัดรักษาผู้ติดยาและสารเสพติดรูปแบบจิตสังคมบำบัด (Matrix Program) หมายถึง การบำบัดรักษาผู้ป่วยยาเสพติดแบบผู้ป่วยนอกแบบเข้มข้น (The Matrix Intensive Outpatient Program - IOP) ใช้เวลา 16 สัปดาห์ ซึ่งยึดหลักการปรับเปลี่ยนความคิดของผู้ป่วยให้เข้าใจถูกต้อง โดยการให้องค์ความรู้ต่างๆที่จำเป็นสำหรับผู้ป่วยและครอบครัวเกี่ยวกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงของสมองหลังการเสพยา กระบวนการติดยาเสพติด และขั้นตอนต่างๆในการเลิกยาเสพติด นำสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงแผนการดำเนินชีวิตใหม่ที่ส่งเสริมให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น

การบำบัดรักษาผู้เสพยาเสพติดรูปแบบจิตสังคมบำบัดในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดสงขลา หมายถึง การนำเอารูปแบบการบำบัดรักษาผู้ติดยาและสารเสพติดรูปแบบจิตสังคมบำบัด (Matrix Program) มาทำการบำบัดรักษาเยาวชนกลุ่มเป้าหมายในโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา

โรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดสงขลา หมายถึง เฉพาะโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา ที่ทำการศึกษานั้น

เยาวชนกลุ่มเสพ หมายถึง นักเรียน นักศึกษา ที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี และมีการใช้ยาเสพติดเป็นครั้งคราว ไม่ต่อเนื่อง แม้รู้ว่าก่อให้เกิดปัญหา และมีพฤติกรรมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป แต่ยังสามารถดำเนินชีวิตตามปกติได้

เยาวชนกลุ่มเสี่ยง หมายถึง นักเรียน นักศึกษา ที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี และอาจมีประวัติการใช้เหล้า บุหรี่ หรือมีพฤติกรรมอื่นที่สงสัยว่าอาจใช้ยาเสพติด เช่น ไม่สนใจเรียน ผลการเรียนตกต่ำ เทียบเตรกลางคืน เล่นการพนัน มีเพศสัมพันธ์สำส่อน หรือมั่วสุมกับผู้เสพยาเสพติด

ปัจจัยการดำเนินงาน หมายถึง ทรัพยากร สิ่งของ และปัจจัยประกอบต่างๆ ที่นำมาใช้เกี่ยวกับการดำเนินงานในโครงการการบำบัดรักษาผู้เสพยาเสพติดรูปแบบจิตบำบัดในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดสงขลา เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ สื่อ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ คุณสมบัติของผู้บำบัด คุณสมบัติของผู้เข้าร่วมโครงการ ความเหมาะสมของสถานที่ดำเนินการ และการบริหารจัดการก่อนดำเนินงาน

กระบวนการดำเนินงาน หมายถึง ความสามารถและความพร้อมในการบำบัดรักษาของผู้บำบัด ตามความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมโครงการ (เยาวชนและผู้ปกครอง) และผู้ประเมิน การมีส่วนร่วมของเยาวชนและผู้ปกครองตามความคิดเห็นของผู้บำบัดและผู้ประเมิน การดำเนินกิจกรรมตามหลักสูตรจิตสังคมบำบัด (Matrix Program) รวมทั้งการแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน

ผลการดำเนินงาน หมายถึง ผลของการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

ผู้เข้าร่วมโครงการ หมายถึง เยาวชนกลุ่มเป้าหมาย ที่เป็นกลุ่มเยาวชนผู้เสียหายเสพติดหรือเยาวชน กลุ่มเสี่ยง ที่ได้รับการพิจารณาคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการ รวมทั้งผู้ปกครองของเยาวชนดังกล่าวที่เข้าร่วมโครงการการบำบัดรักษาผู้เสพสารเสพติด รูปแบบจิตสังคมบำบัดในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดสงขลา

ครอบครัวของเยาวชนผู้เข้าร่วมโครงการ หมายถึง ผู้ปกครอง เช่น พ่อ แม่ พี่ หรือญาติสนิท (เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา ฯลฯ) ของเยาวชนที่ได้รับการคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบผลการดำเนินการโครงการการบำบัดรักษาผู้เสพสารเสพติดรูปแบบจิตสังคมบำบัด (Matrix Program) ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดสงขลา
2. ทราบปัจจัยหรือสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับความล้มเหลวหรือความล้มเหลว รวมทั้งปัญหาอุปสรรคในการดำเนินโครงการ
3. เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุง แก้ไขการดำเนินงานในโครงการต่อไปให้มีความเหมาะสม สมบูรณ์และเป็นไปตามความมุ่งหมายยิ่งขึ้น
4. เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการการบำบัดรักษาผู้เสพสารเสพติดรูปแบบจิตสังคมบำบัด (Matrix Program) ในโรงเรียนในการดำเนินงานครั้งต่อไปให้สามารถบรรลุผลตามเป้าหมายหรือใกล้เคียงเป้าหมายมากที่สุด